

TURIZM GEOGRAFIYASÍNÍN ILMIY TIYKARLARÍNÍN ÚYRENILIWI

Qosimbetov Jandulla Satulla ulı

Rajabova Mardona Azimjon qızı

Jiyemuratov Asadbek Seytmurat ulı

Shamshetova Dilbar Mirzabay qızı

Ájiniyaz atındaǵı Nókis mámleketlik pedagogika institutı studentleri

ANNOTACIYA

Geografiya ilimi turizmniń izertleniwindegi dominant ilim bolıp esaplanıp kelinmekte. Sebebi geografiya ilimi hámde turizm bir-biri menen tıǵız baylanıslı. Turizm geografiyası – bul mámlekettiń imkánıyatların analiz etiwshi hám bulardan durıs paydalanıwdı úyretiwshi pán. Bul pán turistik resurslardıń jaylasıwı, olardıń rawajlanıwına tásir etiwshi faktorlar, turistik rayonlastırıwdıń tiykarların úyrenedi.

Tayansh sózler: *Turizm, Turizm geografiyası, UNWTO, turizm klassifikatsiyası, ishki turizm, xalıqaralıq turizm.*

ABSTRACT

Geography is the dominant discipline in the study of tourism. This is because geography and tourism are closely related. Tourism geography is a science that analyzes the country's tourism opportunities and studies their proper use. This science studies the location of tourist resources, the factors affecting their development, and the development of tourist zoning

Key words: *Tourism, Tourism geography, UNWTO, tourism classification, domestic tourism, international tourism.*

KIRISIW

Jáhán turizm shólkeminiń (UNWTO) maǵlıwmatlarına kóre, dúnya júzi boyınsha jumıs benen bánt bolǵan xalıqtıń 8 payızǵı turizm tarawında xızmet kórsetiwshi jumısshılarınıń úlesine tuwrı keledi. Sonday-aq, islep shıǵarıw hám xızmet kórsetiw tarmaqlarına ajratılǵan investiciyalardıń 7 payızǵı, ulıwma tutınıw qarjılarınıń 11 payızǵı turizmniń úlesine tuwrı keledi. Búgingi kúnde turizm mámleketler ǵaznasına joqarı dáramat keltiriwshi tarmaq sıpatında qalıplesip kelmekte.

Házirgi dáwir ilim-texnikasınıń rawajlanıwı turizm tarawına da óz tásin kórsetip atır. Eger turizmniń global rawajlanıw dáwiriniń baslanıwında, yaǵniy 1950-jıllarda, dúnya boyınsha turistler sanı 2,5 mln. adamdı quraǵan bolsa, 2013-jılda (jáhán turistik shólkeminiń maǵlıwmatına qaraǵanda) dúnya boyınsha turistler sanı 1 087 mlrd. tan asıp ketti hám turizmnen keletuǵın dáramat 1,4 trillion dollardan ziyattı quradı [Krujalın, 2014].

Jáhán turistik shólkemi maǵlıwmatı boyınsha 2020-jılda keletuǵın xalıqaralıq turistler sanı 1,36 mlrd, 2030-jılda bolsa 1,8 mlrd. adamdı quraydı. Házirgi waqıtta turizm jáhán kóleminde tez pátler menen rawajlanıp atırǵan tarmaqlardan biri bolıp, ol jáhán jalpı dáramatınıń 1/10 bólegin, xalıqaralıq investiciyalardıń 11 % ten aslamin qurap, islep shıǵarıwda bolsa hár toǵızdan bir adamnıń jumıs ornı menen támiyinlep atır. Sonday-aq, sońǵı jıllarda dúnya júzi boyınsha miynet resurslarınıń 10 % i tikkeley turizm menen shuǵıllanıp atır.

TIYKARǴÍ BÓLIM

Turizmniń geografıyalıq úyreniliwi degende turistik obyektlerdiń geografıyalıq tarqalıwı, dúnya kóleminde hárekettegi turistlerdiń sanı, turizm túrleri hám maqsetleriniń aymaqlıq ózgeshelikleri, turizmniń mámleket ekonomikasında tutqan ornı h.t.b. belgilerdiń úyreniliwi túsiniledi.

Turizm geografıyası pání geografıyanıń iliminiń tómendegi tarawları menen baylanıslı túrde rawajlanadı:

- demografiya – xalıqtıń demografiyalıq hám social-ekonomikalıq evolyuciyası haqqındaǵı ilim;
 - ekonomikalıq geografiya – dúnya júzi regionlarınıń ekonomikalıq resursları haqqındaǵı ili;
 - mámlekettanıw – Jer sharı regionları hám kontinentlerdiń xojalıǵı haqqındaǵı ilim;
 - tábiyiy geografiya – turizmniń rawajlanıwına tásir etiwshi tiykarǵı faktorlar bolǵan, tábiyiy, klimatlıq, salamatlandırıw resursları haqqındaǵı ilim;
- Tariyxıy geografiya – turizmniń rawajlanıwındaǵı tiykarǵı faktor bolıp esaplangan tariyx, mádeniyatlar tariyxı haqqındaǵı ilim;

Turizm klassifikatsiyası turizm iskerliginiń taksonomikalıq tiykarlarına qaray tiplerge, kategoriyalarǵa, túrleri hám kórinislerge ajratıladı. Soǵan kóre, bazı alımlar pikirinshe, turizm óziniń uılıwmalıq qásiyetleri hám funkciyalarına qaray úsh tipke ajratıladı; 1. Emleniw, 2. Den sawlıqtı tiklew-sport, 3. Tanısıw turizmi (Erdavletov-2000). Házirgi zamanda turizmdi klassifikatsiyalawda eń dáslep onıń tiykarǵı túp mánisin ashıp beretuǵın belgilerdi anıqlaw maqsetke muwapıq bolıp tabıladı. M.R.Usmanovtıń pikirinshe turizmniń túp mánisin geografıyalıq belgiler, turistik aǵımlardıń baǵdarı, maqseti, qarǵı menen támiyinlengenligi, háreketleniw, jaylasıwı, turistler sanı, shólkemlestirilgen hám huqıqıy tiykarlar ashıp beredi (M.R.Usmanov-2020). Ol Turizmdi geografıyalıq belgileri boyınsha 2 túрге ajratadı. Bular tómendegishe;¹

- ishki turizm;
- xalıqaralıq turizm;

Ishki turizm – degende belgili bir mámlekettiń óz aymaǵı sheńberinde xalıq tárepinen turistlerge xızmet kórsetiwı túsiniledi. Bunday turistler jergilikli turistler kategoriyasına kiredi.

Xalıqaralıq turizm – degende bolsa, qandayda bir mámleketke basqa mámleket turistleriniń barıwı hám olarǵa xızmet kórsetiliwı túsiniledi. Bunday turisler xalıqaralıq turistler dep ataladı.

¹uli Eshiniyazov B. A., uli Saliyev E. P., Egamberdiev F. B. TURIZM TARAWLARINIŃ ILIMİY TIYKARLARINIŃ ÚYRENILIWİ //Educational Research in Universal Sciences. – 2023. – T. 2. – №. 4. – C. 821-825.

Xalíqaralıq turizm háreketleriniń ekonomikalıq analizi nátiyjesine kóre, dúnya júzi boyınsha turistik keliwlerdiń 11 % i Franciyağa tuwrı keledi. Evropa regionı boyınsha xalíqaralıq turistik keliwlerdiń 20 % i tuwrı keledi. Franciya 1990-jıllardan baslap turistlerdi qabıl etiw boyınsha birinshi orında kelmekte. Turistler eń kóp baratuǵın orınlar tómendegiler: Notr-Dam (Parij), Les Fontenblo, Disneylend, Bazilika Sakre-Kyor (Parij), Sen-Maritim, Luvr, Versal sarayı parki, Eyfel minarası h.t.b.¹

Basqa bir mámleket aymaǵında turistlerge turizm boyınsha xızmet kórsetiw shıǵıwshı turizm dep ataladı. Usı sıyaqlı turistik xızmetlerdi óz mámleketi aymaǵında shet ellik turistlerge kórsetilse bunday turizm kiriwshı turizm delinedi.

JUWMAQ

Turizm geografıyası pániniń wazıypası turistik resurslardı bahalaw, olardıń ekonomikalıq-geografıyalıq imkánıyatlarınıń rawajlanıwın úyreniwden ibarat. Bul pániniń izertlew obyektı turistik orınlardıń geografıyalıq jaylasıwı bolıp esaplanadı.

ÁDEBIYATLAR DIZIMI: (REFERENCES)

1. Egamberdiev F., Eshiniyazov B. A. TURIZMNIŇ RAWAJLANIWINDAǵI GEOGRAFIYALÍQ KÓRSETKISHLER //INTERNATIONAL CONFERENCES. – 2022. – T. 1. – №. 21. – C. 247-250.
2. Egamberdiev F. B., ulı Eshiniyazov B. A. TURIZM TARAWLARINIŇ GEOGRAFIYALÍQ TIYKARLARÍ //INTERNATIONAL CONFERENCES. – 2022. – T. 1. – №. 21. – C. 243-246.
3. Iskenderov A. B., ulı Eshiniyazov B. A. ÓZBEKSTAN AYMAǵINDA TURIZMNIŇ JAŇA TÚRLERINIŇ RAWAJLANÍWÍ //Educational Research in Universal Sciences. – 2023. – T. 2. – №. 6. – C. 217-220.

¹ Iskenderov A.B., Uzaqbaev Q.K., Sharibaev A.m., Djanabaev I.B. “Turizm hám rekreaciyalıq geografiya” páninen oqıw-metodikalıq qollanba. Nókis- 2019, 128 bet.

4. Iskenderov A. B., uli Eshiniyazov B. A. TURIZMDI RAWAJLANDIRIWDA TURIZM-REKREACIYALIQ RESURSLARDIN AHMIYETI //Educational Research in Universal Sciences. – 2023. – T. 2. – №. 6. – C. 212-216.
5. Iskenderov A.B., Saliev E.P., Eshiniyazov.B.A. GEOGRAFIYA SABAQLARINDA TURIZM TARAWLARININ UYRENILIWII//Aniq va tabiiy fanlarni masofaviy oqitishning dolzarb masalalari. – 2023. C.125-128.
6. Iskenderov A.B., Uzaqbaev Q.K., Sharibaev A.m., Djanabaev I.B. “Turizm ham rekreaciyaliq geografiya” paninen oqiw-metodikaliq qollanba. Nókis- 2019, 128 bet.
7. uli Eshiniyazov B. A., uli Saliyev E. P., Egamberdiev F. B. TURIZM TARAWLARININ ILIMIY TIYKARLARININ UYRENILIWII //Educational Research in Universal Sciences. – 2023. – T. 2. – №. 4. – C. 821-825.
8. Eshiniyazov B.A. OZBEKSTAN EKONOMIKALIQ HAM SOCIALLIQ GEOGRAFIYASIN UYRENIWDE TURIZMDI RAWAJLANDIRIW MASELELERI//Aniq va tabiiy fanlarni masofaviy oqitishning dolzarb masalalari. – 2023. C.128- 131.